

№ 2

«INSON KAPITALI VA
IJTIMOIY RIVOJLANISH»

«HUMAN CAPITAL AND SOCIAL DEVELOPMENT»
«ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ КАПИТАЛ И СОЦИАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ»

ISSN: 3030-3672

Google
scholar

Volume 2, Issue 2, 2021

Samarqand_2021

SCAN ME

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА
МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
ШАРОФ РАШИДОВ НОМИДАГИ САМАРҚАНД
ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ**

II СОН

**Инсон капитали ва ижтимоий ривожланиш
журнали**

Journal Human capital and social development

**Журнал Человеческий капитал и социальное
развитие**

**«ИНСОН КАПИТАЛИ ВА ИЖТИМОЙ РИВОЖЛАНИШ»
«HUMAN CAPITAL AND SOCIAL DEVELOPMENT»
«ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ КАПИТАЛ И СОЦИАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ»
ЖУРНАЛИ**

Бош муҳаррир: т.ф.д., проф. Халмурадов Рустам Ибрагимович

Бош муҳаррир ўринбосари: ф-м.ф.н., доц. Хушвақтов Ҳаким

Абдилҳақович

Котиб: и.ф.н., доц. Усманова Дилафруз Каршиевна

Техник муҳаррир: PhD, доц. Насимов Икром Хусанович

ТАҲРИРИЯТ КЕНГАШИ

ЎзФА академиги, и.ф.д., проф. Абдурахмонов Қаландар Ходжаевич

ЎзФА академиги, и.ф.д., проф. Гуломов Саидахрор Саидахмедович

и.ф.д., проф. Нехода Евгения Владимировна (Россия)

и.ф.д., проф. Зенченко Светлана Вячеславовна (Россия)

и.ф.д., проф. Недоспасова Ольга Павловна (Россия)

PhD, professor Ian Patterson (Австралия)

PhD, associate professor Slawomir J. Wroblewski (Польша)

и.ф.д., проф. Холмўминов Шайзоқ Рахматович

и.ф.д., проф. Пардаев Мамаюнус Қаршибоевич

и.ф.д., проф. Мухаммедов Мурод Мухаммедович

и.ф.д., проф. Мирзаев Кулмамат Жонузокович

и.ф.д., проф. Сафаров Баходир Шахриёрович

и.ф.д., проф. Хомитов Комил Зоитович

и.ф.д., проф. Бобаназарова Жамила Холмурадовна

и.ф.д., проф. Насимов Дилмурод Абдуллоевич

и.ф.н., проф. Асланова Дилбар Хасановна

PhD, доц. Джуракулов Шохрух Давронович

и.ф.н., доц. Кривокора Евгения Ивановна (Россия)

и.ф.н., доц. Юлдашев Шамсиддин Қиёмиддинович

и.ф.н., доц. Низамов Ахтам Нуъмонович

и.ф.н., доц. Бозоров Бердимурод Улуғмуродович

и.ф.н., доц. Бобоқулов Баҳромкул Маматкулович

ДАВЛАТ БЮДЖЕТИ - ИЖТИМОЙ-ИҚТИСОДИЙ РИВОЖЛАНИШНИНГ МУҲИМ ОМИЛИ

У.Худайбердиев – и.ф.н., Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти
доценти

Аннотация. Мақолада давлат бюджети даромадлари ва харажатларнинг шаклланиши, бюджет харажатларининг ижтимоий-иқтисодий тармоқларни ривожлантириш учун сарфланиши баён килинган бўлиб бюджет маблағларидан самарали фойдаланиш бўйича таклиф ва тавсиялар берилган.

Калит сўзлар. давлат бюджети, даромадлар, харажатлар, солиқ тўловлар, вазирлик ва идоралар, талон-тарож.

Аннотация. В статье описывается формирование доходов и расходов государственного бюджета, расходная часть расходов бюджета на развитие социально-экономических отраслей, а также предлагаются предложения и рекомендации по эффективному использованию бюджетных средств.

Ключевые слова. государственный бюджет, доходы, расходы, налоговые платежи, министерства и ведомства, мародерство.

Abstract. The article describes the formation of state budget revenues and expenditures, the expenditure side of budget expenditures for the development of socio-economic sectors, and also offers suggestions and recommendations for the effective use of budget funds.

Keywords. state budget, revenues, expenses, tax payments, ministries and departments, looting.

Кириш. Ҳар бир давлат ўзининг функциясини бажариши учун давлат бюджетини ташкил этади Давлатнинг асосий функциялари мамлакат иқтисодиётни ривожлантириш аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш ички ва ташқи душманлардан мамлакатни ҳимоя қилиш (мудофаа ва ички ишлар ташкилотлари) ҳамда давлатни самарали бошқарув тизимни ташкил этишдан иборат. Давлат бюджети даромадлар ва харажатлар қисмларидан иборат бўлади Давлат бюджети даромади юридик ва жисмоний шахслардан олинадиган турли ҳил солиқлардан ташкил топади Солиқлардан мажбурий тўловлар бўлиб асосан манбаи мамлакат ялпи даромадини тақсимлашдаги бир қисмидир. Демак солиқларнинг ҳажми мамлакат иқтисодий ривожланиши даражасига боғлиқ.

Мавзуга адабиётлар таҳлили. Олимларимиз иқтисодий адабиётларда, илмий ишларида давлат бюджетининг моҳиятини назарий жиҳатдан асослаб беришган. Профессорлар Б.Ходиев, Ш.Шодмановлар “Иқтисодиёт назарияси” дарслигида “Давлат бюджети - бу давлат даромадлари ва харажатлар ҳамда уларни молиявий қоплаш манбаларининг йилик режасидир” деб таъриф берган (4, 586 б.). Профессор А.Ўлмасов

“Иқтисодиёт” номли оммабоп қўлланмасида “Давлат бюджети – бу муайян давлатнинг бир йилик даромадлар ва харажатларнинг баланси янги йигиндиси” деб таърифлаган (5,152 б.). Профессор М.Мухаммедов раҳбарлигида тайёрланган “Иқтисодиёт назарияси” дарслигида “Давлат бюджети - давлат харажатлари ва уларни молиявий қоплаш манбаларининг йиллик режаси келтирилган молиявий хужжат” деб таъриф берилган. Демак, иқтисодий адабиётларда давлат бюджетининг асосан назарий томонига эътибор қаратилган. Давлат бюджети даромадларнинг шаклланиши муҳим мавзудир. Лекин шаклланган бюджет даромадларини мақсад ва тасдиқланган режа бўйича туғри фойдаланиш (харажат қилиш) унданда муҳимдир. Давлат бюджети даромадлар ва харажатлар қисмларидан иборат бўлиб бир йилга тузилади Лекин баланс бўлиши қийин. Давлат бюджетнинг даромадлари харажатларидан кўп бўлса профицит деб, аксинча даромадларидан харажатлар кўп бўлса дефицит дейилади. Давлат бюджетнинг қандай бўлиши (дефицитли ёки профицитли) кўп омилларга боғлиқ. Бу омилларга иқтисодиётнинг ривожланганлик даражаси солиқ турлари ва уларнинг ставкалари ислохотларнинг босқичи ижтимоий вазият ва шу қабилир.

Тадқиқот методологияси. Ишда макон ва замон, анализ ва синтез, қиёсий таҳлил, мантикий фикрлаш усуллардан фойдаланилди.

Таҳлил ва натижалар. Давлат бюджети даромадлари ва харажатларини ўрганганимизда қўйидагилар аниқланди. Давлат бюджет даромадларининг асосий қисмини солиқлар ташкил этади. Солиқлар тушумида энг катта хиссани билвосита гуруҳига киритиладиган аҳоли истеъмоли учун жуда зарур бўлмаган товарларга қўйиладиган - аксиз солиғи ҳам ишлаб чиқарилган маҳсулотларга қўйиладиган қўшилган қиймат солиғи ташкил этади. Шунинг ҳам таъкидлаш керакки-мамлакат иқтисодиёти ривожланган сари-корхоналарга (юримдик шахсларга) белгиланган солиқ ставкалари пасайтирилиб солиқ имтиёзлари қўлланиб тадбиркорликни ривожлантириш учун имкониятлар яратилмоқда

Ўзбекистонда юримдик шахслардан қўшилган қиммат аксиз даромад солиғи ер ва мулк солиқлари олинади жисмоний шахслардан даромад солиғи ер ва мулк солиқлари олинади. Мамлакат иқтисодиёти ривожланган сари солиқ ставкаси 2000 йилда 31,0 фоиз бўлган бўлса, 2022 йилга 15,0 фоиз белгиланган қўшилган қиймат солиғи ҳам кўп вақтлар 20,0 фоиз эди, ҳозир эса 15,0 фоизга туширилди. Жисмоний шахслар даромад солиғи ставкаси даромадга қараб дифференсация қилинган бўлиб энг кам иш ҳақининг 10 баравари кўпи 40,0 фоиз солиқ ушланар эди. Ҳозирги пайтда даромад солиғи даромадидан қатъий назар -12,0 фоиз белгиланган.

2020 йил 20 декабрда 2022 йил учун Ўзбекистон Республикасининг “Давлат бюджети тўғрисида” Қонун қабул қилинди. Қонунда 2022 йил “Давлат бюджети даромадлари ва харажалари асосий параметрлари ҳамда

2023-2024 йиллар учун бюджет прогнозлари белгиланган Давлат бюджети” соф даромадлари 1995 мрлн сум режалаштирилган бўлиб доимгидек асосий тушумини (80,0 фоизни) бевосита билвосита солиқ гуруҳлари ва ресурс тўловлари ташкил этади. Давлат бюджети харажатлари 215,0 трлн. сўм белгинлаган бўлиб, бюджет тақчиллиги ялпи ички маҳсулотнинг 30 фоизи миқдорида белгиланган. Давлат бюджети харажатларининг асосий қисми ижтимоий соҳага йўналтирилган. Булар халқ таълими соғлиқни сақлаш аҳолини арзон уй-жой билан таъминлаш коммунал хизматни яхшилаш (тоза ичимлик суви, табиий газ каби) кам таъминланган боқувчисини йўқотган ногиронлиги болаларга нафакалар бериш кабиларни ўз ичига олади. 2022 йил Давлат бюджети харажатлари 58 та вазирлик ва идоралар бўйича тақсимланган бўлиб, таълим соҳасининг барча харажатлари 469 трлн. сўм белгиланган шундан мактабгача таълим вазирлигига 65 трлн. сўм. Халқ таълими вазирлигига -258 трлн. сўм. Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигига – 42 трлн. сўм ажратилган. Болаларни мактабгача таълим муассасаларига қамраб олиш даражаси - 62 фоиз. Айниқса бу масала кишлоқ жойларга Кашкадарё ва Сурхандарё вилоятларида муаммо шунинг учун жойларга 1600та болалар боғчаси қўриш ва уларни жиҳозлаш режалаштирилмокда Бу борада давлат-хусусий шерикчилик асосида ташкил этиладиган мактабгача таълим муассасаларига эътибор берилмокда Жойларда ўрта мактаблар етишмаслиги кўпгина мактаблар икки сменада ўқув ишларини таъмирланиши мўлжалланмокда. Бундан ташқари бюджет маблағлари мактабларни замонавий ускуналар билан жиҳозлаш ҳамда ўқитувчиларнинг иш хакини кўпайтиришга сарфланади. Республика олий ва ўрта махсус таълим вазирлигига қарашли кўпгина ОТМларга замонавий техника билан жиҳозланган лабораториялар талабалар турар жойлари етишмайди. Талабаларнинг куўчилиги ижарада, хусусий уй-жойларга туришади. Бундай жойларда талабаларнинг ўқиши, билим олиш учун шароитлар мавжуд эмас. Шунинг учун бу вазирликда режалаштирилган бюджет маблағлари асосан замонавий лабораториялари ташкил этиш талабалар учун турар жойлар кириш ва уларни жиҳозлашга сарфланади. Аҳолининг соғлигини сақлаш бўйича жаъми 228 трлн. сўм сарфлаш мўлжалланмокда. Бу маблағлар тез тиббий ёрдам кўрсатишни яхшилаш, буйрак ва жигар трансплантацияси ҳамда бошқа жиддий кассаликлар бўйича юқори технологик лаборатор ускуналар олиш дори-воситалари билан таъминлаш, каронавирус касалликдан ҳимоя қилиш ҳамда тиббиёт хадимларининг иш хакини босқичма-босқич кўпайтиришга сарфланади. Мамлакатимизда темир дафтар, аёлалар дафтари, ёшлар дафтари юритилиб, кам таъминланган ногиронлиги бор оилалар аниқланиб, уларнинг оила аъзоларни бепул касбга ўқитиш ташкил этилиб, ишга жойлаштирилмокда, моддий ёрдам кўрсатилмокда. Республика Президенти Ш.Мирзиёев Қарорига биноан 2021 йил декабр ойида 2022 йил янги йил арафасида кам

таъминланган, эҳтиёжманд оилаларга 8000 минг сўмдан бир марталик ёрдам пули тарқатилди. 2022 йил Давлат бюджети харажатларида иқтисодийнинг асосий тармоқлари саноат ва қишлоқ хўжалигини ривожлантириш учун ҳам маблағлар ажратилган. Саноатда тоғ-кон, енгил ва озиқ-овқат, тармок саноатларини янада ривожлантириш айниса қайта ишлаш корхоналарни ташкил этиб, қўшилган қийматни кўпайтириш белгиланган Қишлоқ ва Сув Вазирлигига Давлат бюджетидан ажратилган маблағлар ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш қишлоқ хўжалиги экинларининг ҳосилдор навларини яратишга сув тақчиллиги сабаб томчилатиб суғоришни кенг жорий этишга сарфланади. Қонун бўйича туманларда (шаҳарларда) тегишли бюджетлар тасдиқланган умумий харажатларининг 5 фоизи жамоатчилик фикри асосида шакллантирилган тадбирларни молиялаштиришга йўналтирилиши белгиланган. 2022 йил Давлат бюджети даромадлари ва харажатлари режа микдорлари белгиланди. Қонун билан тасдиқланди. Энди асосий вазифа бюджет маблағлари тушумини ва сарфланишини назорат қилиш ва тўғри бошқаришдан иборат Давлат бюджетига тушумларни (даромадни) кўпайтириш учун иқтисодий тармоқларни ривожлантириб, янги тадбиркорлик субъектлари фаолиятини йўлга қўйиш, яширин иқтисодийни легаллаштириш зарур. Бу борада тадбиркорларга ератилаётган қулайликлар турли хил имтиёзлар берилмоқда. Давлат бюджети маблағларини талон тарож қилмасдан мақсад бўйича самарали фойдаланиш муҳим аҳамиятга эга. Аммо ОАВда давлат бюджети маблағлари талон тарож бўлаётганлиги тўғрисида маълумотлар ҳам бериб қолади, республика Молия вазирлиги ҳузуридаги давлат молия назорати 2021 йил 9 ойи давомида бюджет маблағларининг 7288 млрд сўми нотўғри сарфланганини шундан 837 млрд. сўми пул ва моддий бойликларни ўзлаштирилганлиги аниқланган. 2021 йилда Ўзбекистондаги қўрилиш, таъмирлаш ишларида Давлат бюджети маблағларини кўшиб ёзишлар орқали 920 млрд. сўми ўзлаштириб юборилган. Ўзбекистон Республикаси бош прокурори Н.Йулдошев 2021 йил июнь ойида Жиззах вилояти ҳокими ўринбосари 2018-2020 йилларда қарийиб 200 млрд. сўмлик бюджет маблағларини талон-тарож қилганлигини маълум қилди. Давлат бюджети маблағларининг ўзлаштирилиши талон-тарож қилиниши кам сумма эмас, бир ойда бўлмаган, булар аниқланганлиги бу суммаларга қанчалик болалар боғчаси мактаблар кўрса бўлар эди. Демак тегишли вазирликлар Молия вазирлиги, назорат бўлимлари яхши ишлатайди, қисоб-китоб ишлари қониқарсиз, жамоатчилик назорати яхши йўлга қўйилмаган бюджет маблағлари сарфланиши бўйича шаффофлик йуқ дейиш мумкин, ҳулоса ва таклифлар тегишли вазирликлар, молия вазирлиги, бюджет маблағлари сарфланишини мақсадга мувофиқлигини самарали ишлатиётганлигини, оператив назоратини кўчайтириши лозим. Бюджет маблағларини сарфлашда ҳисоб-китоб ишларини яхши йўлга қўйиш

харажатларнинг лойиха -смета қийматидан ошиб кетмаслигининг устидан назорат қилиш керак. Бюджет маблағларининг сарфлашининг шаффофлигини жамоат назоратини ўрнатишни таъминлаш лозим, ҳуллас давлат бюджети маблағлари сарфланиши устидан шаффофлик таъминлана оператив назорат ва бухгалтерия ҳисоби яхши йўлга қўйилса маблағларнинг ноқонуний ўзлаштирилиши талон-тарож қилиниши камаяди. Натижада аҳолининг турмуш даражаси янада яхшиланади, иқтисодиёт тармоқларнинг бирор соҳаси ривожланишига сабаб бўлади.

Фойдаланилган адабиётлар руйхати:

1. Ўзбекистон Республикасининг Қонуни 2022 йил учун “Ўзбекистон Республикасининг Давлат бюджети” тўғрисида УРК-742, 2021 йил 30 декабрь.
2. Мирзиёев Ш.М. Ватанимиз мустақиллиги - биз учун кўч- ғайрат ва илҳом манбаи тараккиёт ва фаравонлик асоси. Ўзбекистон Республикаси давлат мустақиллигининг 30 йилик байрамига бағишланган тантанали маросимдаги нутқи. 2021 йил 31 август.
3. Мухаммедов М. ва бошқалар. Иқтисодиёт назарияси. Т.Фан ва технология нашриёти, 2018, 272 бет.
4. Ходиев Б., Шодмонов Ш. Иқтисодиёт назарияси. Т. Баркамол файз медиа нашриёти, 2017, 784 бет.
5. Ўлмасов А. Иқтисодиёт.Т. Иқтисод ва молия. 2017, 224 бет.
6. Самаркандский вестник. газет №87, 2021 йил 3 ноябр.
7. <https://kun.uz/89849434> 8 <https://kun.uz/77658407>

ЖАҲОН ИҚТИСОДИЁТИНИ ГЛОБАЛЛАШУВИ ВА БАЙНАЛМИНАЛЛАШУВИНИНГ БОСҚИЧЛАРИ

А.Х.Джумаев - СамДУ “Инсон ресурсларини бошқариш” факультетининг “Тармоқлар иқтисодиёти” кафедраси катта ўқитувчиси

Аннотация. Мақолада жаҳон иқтисодиёти глобаллашуви ривожланишининг замонавий тенденциялари ва шарт-шароитлари, унинг байналминаллашувини босқичлари ҳамда халқаро иқтисодий интеграциянинг турлари илмий-назарий жиҳатдан мукамал асослаб берилган.

Калит сўзлар. кооперация, интеграция, байналминаллашув, интеллектуал мулк, янги капиталистик иқтисодиёт, меҳнат миграцияси, капитал миграцияси, минтақавий интеграция.

Аннотация. В статье дано научно-теоретическое обоснование современных

МУНДАРИЖА:

1. Инсон капиталини баҳолаш ва ривожлантириш муаммолари
Мамаюнус Қаршибаевич Пардаев Ҳилола Нематовна Очилова Меҳрангиз Олимовна Мамаюнусова
2-16
2. Камбағалликни камайитириш чора-тадбирлари
Бобаназарова Жамила Холмуродовна
16-21
3. Феномен проблематики отмыwania денежных средств, полученных преступным путем в российской экономике и методов регулирования
Зенченко Светлана Вячеславовна Воронин Иван Анатольевич
21-31
4. Оценка синергетического эффекта в туризме
Усманова Дилафруз Каршиевна
31-42
5. Наука и религия – единство противоположностей
Мухаммедов Мурод Мухамадиевич Мухаммедова Зарина Муродовна Муродов Шавкатжон Фарходович
42-50
6. Improving the management mechanism of service enterprises
Arabov Nurali Uralovich Ismailov Baxit Abdireymovich Akhmedov Jamol Akhmedovich
50-64
7. Ўзбекистон республикасида жисмоний тарбия ва спорт хизматларини ривожлантириш йўналишлари
Н.Қ.Мамадиёров
64-72
8. Kambag'allik muammosi va uning darajasini baholash
Nasimov Ikrom Xusanovich
72-78
9. Факторы развития инновационной деятельности в Узбекистане
Камилова Наргиза Абдукахоровна
79-84
10. The development of agriculture in the works of Amir Temur for economic reasons

Halikova Lola Nazarovna
84-88
11. Давлат бюджети -ижтимоий-иқтисодий ривожланишнинг муҳим омили
У.Худайбердиев
89-93
12. Жаҳон иқтисодиётини глобаллашуви ва байналминаллашувининг босқичлари
А.Х.Джумаев
93-106